ԱԻԵՏԱՐԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի: Տարեկան գինն է 1 ½, վեց ամսուանը ¾ մէճիտիյէ, կաճխիկ, և հատը 40 փարա: Բաժանորդագրութեան վերաբերեալ նամակները՝ ուղղուելու են առ Մր. Տուայթ, խմբագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Մր. Կրիճ, Կ. պոլիս, Ամէրիկան խան:

ՀԱՏՈՐ 32. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ· ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18· 1877 ԹԻՒ 51

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոս Աստուած է և մարդ միանգամայն: — Քրիստոնէութեան ծագումը: — Զինու մէջ սով: — Կարս: — Աւետիս առ տղայս: — Մահագոյժ: — Աւետարանին գործը Դաւբէժի մէջ: — Մուրատչէն նամակ մը: — Զմշկածագէն նամակ մը: — Քաղաքական լուրեր: — Եկեղեցական և առևտրական:

ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾ Է ԵՒ ՄԱՐԴ ՄԻԱՆԴԱՄԱՅՆ

ՅԻՍՈՒՍ առաջ Ղազարոս գերեզմանին վրայ կանչայ իբրև մարդ, և յետոյ կ'ըսէ իբրև Աստուած. «Դուրս եկուր:» Երբ կը մօտենայ անպատուշ թղենւոյն, կ'անիծենայ իբրև մարդ, և ապա իբրև Աստուած անիծելով կը չորցնէ ծառը: Աստիկ մըրկի մը առեն Տիբերիոյ ծովուն վրայ առաջ կը քնանայ իբրև մարդ, բայց յետոյ կ'ելլէ և իբրև Աստուած կը հատէ հովերուն և ծովուն: Մեծ հրաշք մը դործելէն առքը լեռ մը կ'երթայ իբրև մարդ աղօթելու համար, բայց առքը կ'երթայ իր աշակերտներուն քալելով ծովուն վրայ իբրև Աստուած: Խաչին վրայ կը չարչարուի իբրև մարդ, բայց իբրև Աստուած դրախտին դուռը կը բանայ ղեղջահալ աւազակին: Դերեզմանին մէջ կը պառկի իբրև մարդ, բայց երրորդ օրը կը յառնէ իբրև Աստուած: Յարութենէն առքը գալով իր աշակերտներուն կ'ուտէ անոնց հետ իբրև մարդ, բայց յետոյ կը տանի ղանոնք Բեթանիա, և ղանոնք օրհնելէն առքը, իբրև Աստուած վառօք կը համբառնայ երկինք:

Քրիստոս առնելով մեր բնութիւնը կ'ըլլայ մեր փոխանորդը յերկինս. մենք ալ, ընդունելով անոր Սուրբ հոգին, պարտինք ըլլալ անոր փոխանորդը երկրի վրայ:

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ԾԱՂՈՒՄԸ

46.

Բէթոպոչ հրաշքները

2. Մէկէ հրաշքներն անհատապա՞ղ են:

ա. Բոլոր հրաշքներն անհատապաղ չեն:

Եթէ հրաշքներու հատատալ համակառակ ըլլար մարդկային մտայ հիմնական օրէնքներուն, այսինքն եթէ մարդկային միտքն այնպէս կազմուած ըլլար որ հարկ ըլլար ամէն հրաշալիք մերժել, բոլոր հրաշքներն անհատապաղ կ'ըլլային: Բայց միթէ մարդկային միտքն այնպէ՞ս կազմուած է: Մարդկային ազգին պատմութիւնը կը ցուցնէ թէ մարդուս միտքն այնպէս կազմուած չէ: Ոմանց կարծիքն այս մասին ինչ որ ալ ըլլայ, դիտեմ ամէն ազգի և դարու մարդիկ հաւատացած են հրաշքներու: Թէ բարբարոս և թէ քաղաքակիրթ, թէ ագէտ և թէ դիտուն ազգաց, օրէնադրաց, դատաւորաց, ղօրապետաց և փիլիսոփայից առհասարակ հաւատալը թէ հրաշքներ դործուած են՝ կը ցուցնէ թէ այսպիսի հաւատք մը հակառակ չէ մարդկային մտքին բնութեանը: «Պատմութիւն քաղաքակրթութեան» կոչուած դիրքին անուանի Թաղիացի հեղինակը կ'ըսէ թէ հրաշից հաւատալը բնական, նաև վաղնջուց և ընդհանուր է: Սուտ հրաշքներու հաւատալն անդամ կը ցուցնէ նոյնը: Ուսոմ ոչ հարկ է և ոչ իմաստութիւն մեկէն, առանց հետազօտութեան, մերժել բոլոր հրաշքներն իբրև անհատապաղ: Եթէ բաւական ապացոյց կայ, պէտք է հաւատալ հրաշից. և որովհետև հնարաւոր է Աստուծոյ հրաշք դործել, հնարաւոր է անոր նաև հրաշքներուն հետ տալ ամէն անհրաժեշտ միտք համոզելու բաւական ապացոյց:

բ. Թէպէտ սոխպեալ չենք մերժել բոլոր հրաշքներն իբրև անհատապաղ, սակայն չի հետեւիր սակայն թէ սոխպեալ ենք ամէն պատմուած հրաշք ընդունել իբրև ճշմարիտ: Անցեալին հասարակ դէպքերն անդամ ընդունուած չեն եթէ ոչ պատմական ապացոյցներով հաստատուելով: Սակայն հրաշքներն արտաքոյ կարգի դէպքեր են, ուստի և արտաքոյ կարգի ապացոյցներով հաստատուելու են: Պատմութիւնը լի է անհիմն պատմուած հրաշքներով, որոնց համար կ'ըսուի թէ գործուած են այլևայլ ժամանակներ: Զարդիս այն հրաշքներուն և ոչ մին կ'ընդունուի առանց քննադատական հետազօտութեան, և անոնց չատերը մերժուած են իբրև առասպելական: Այսպիսի հրաշից մերժուիլն իրաւացի և բանաւոր է: Պէտք է դիտնալ որ, եթէ Աստուած անցեալին մէջ դործած է հրաշքներ որոնց պատմինք հաւատալ, ուսուած է նաև բաւական ապացոյց ամէն ողջամիտ մարդ համոզելու թէ ասոնք և ճշմարիտ են այն հրաշքները: Քրիստոնեայը վախնալու չեն այսպիսի պատմական կամ քննադատական հետազօտութիւններէ: Այսպիսի հետազօտութեան կամ քննութեան մը արդիւնքը սա է որ սուտ հրաշքներ կը մերժուին և ճշմարիտները բանաւոր կերպով կ'ընդունուին:

3. Աշխարհաբարը մէջ չեզուած հրաշքները հատապա՞ղ են թէ անհատապաղ:

Այս խնդիրն ալ պարզելու է: Եթէ այն հրաշքները հաստատելու բաւական ապացոյց կայ, ապա հաւատալի են այն հրաշքները. իսկ եթէ չկայ, անհաւատալի են:

Արդ, ինչ ապացոյց կայ ղանոնք հաստատելու: Ապացոյցը կրկին է: Կայ ապացոյց որ նոյն իսկ հրաշից բնութենէն կը ծագի. կայ նաև հրաշքներուն ականատես մարդոց վկայութիւնը:

Քննենք նախ այն ապացոյցները որ նոյն իսկ հրաշից բնութենէն կը ծագին: Որովհետև հրաշքներն Աստուծոյ արտաքոյ կարգի յայտնութիւն են, պէտք է որ աստուածավայել ըլլան. արդ, Աւետարաններուն մէջ պատմուած հրաշքներն իրօք այսպէս են: Այն հրաշքները նշանաւոր կերպով կը տարբերին ուրիշ բոլոր հրաշքներէ որ կը պատմուին:

ա. Որովհետև հրաշքներն աստուածային կարողութեան և իմաստութեան արտաքոյ կարգի յայտնութիւն են, յիրաւի կրնանք հետեւցնել թէ անոնք գործուած ըլլալու են ոչ չնչին և աննշան, այլ շատ կարեւոր պատճառներու համար: Սուրբ դրոց մէջ պատմուած հրաշքները չգործուեցան ընդհանրապէս հասարակ պարագաներու մէջ, այսինքն լոկ մարդոց զարմանք պատճառելու կամ անոնց հետաքրքրութիւն մը յադեցնելու համար, այլ մարդկային ազգին պատմութեան մէջ մեծ եւ կարեւոր և ծանր ժամանակներ:

Հրաշքները շատ չեն Սուրբ դրոց մէջ: Հին անտեսութեան ժամանակ ամենէն երեւելի անձանց չատերը հրաշք չգործեցին: Սուրբ դրոց մէջ յիշուած դրեթէ բոլոր հրաշքները գործուած են Աստուծոյ եկեղեցւոյն պատմութեան երեք կարեւորագոյն ժամանակները: Նախ՝ երբ Աստուած Մովսէսի ձեռօք աստուածապետական կառավարութիւն մը կը հաստատէր երկրի վրայ: Երկրորդ՝ երբ Աստուծոյ ժողովուրդն, Իսրայէլ հանդերձեալ էր բոլորովին թողուլ ճշմարիտ Աստուծոյ պաշտօնը և կռապաշտութեան հետեւիլ: Իսրայէլի աստուածապետական կարգ ու դասը չնչած էին Ղեւտական քահանայութիւնը, մանաւանդ էին սուտ աստուածոց պաշտօնը, և շատ քիչ մարդ միայն հաւատարիմ մնացած էր ճշմարտին Աստուծոյ: Այս կարեւոր առթիւ Աստուած յայտնեց իւր զօրութիւնն իր մարգարէներուն ձեռօք և հրաշքներով որ համոզեցին ժողովուրդը թէ եհովան էր արդարև միակ կենդանի և ճշմարիտ Աստուած: Երրորդ՝ այն ժամանակ որոյ համար մարգարէք խօսած էին և յորում կատարուելու մարդկային ազգին պատմութեան մէջ ամենէն մեծ դէպքը, այսինքն այն ժամանակ որ Աստուածորդին մարդ եղաւ, և կրեց ու մեռաւ մարդիկ ազատելու համար ի մեղաց: Այս երեք ժամանակներն ալ արտաքոյ կարգի ժամանակներ էին և աստուածային ղօրութեան և փառաց արտաքոյ կարգի եղանակաւ յայտնութիւը կը պահանջէին:

բ. Որովհետև հրաշքներն արտաքոյ կարգի ապացոյցներ են Աստուծոյ կարողութեանը, պէտք է որ պատշաճ և վայելուչ ըլլան Աստուծոյ յատկութիւններուն: Արդարև չի կրնար ընդունուիլ հրաշք մը որ մարդու մը կիրքը կամ փառասիրութիւնը յագեցնելու համար գործուած է: Բայց Աւետարաններուն հրաշքները հաւատալի են, վասն զի ամէնքն ալ աստուածավայել են, այսինքն Աստուծոյ փառքը յայտնելու համար են ոչ թէ ինպատաս մարդկային կրից, նախապաշարմանց և յիմարութեան,

Նոր կտակարանին մէջ պատմուած բոլոր հրաշքները գործուած են քրիստոսի նպատակաւ: Բոլորն ալ կը հաստատեն Քրիստոսի սա խօսքը թէ եկաւ մարդիկ ոչ թէ կորսնցնելու այլ փրկելու: Մինչև անդամ երբ Քրիստոս անպատուշ մարդոց տրուելու պատիժը կ'ուղէր ցուցնել իր աշակերտներուն, անղգայ թղենին անիծեց ոչ թէ ղգայուն մարդ մը: Աւետարանին բոլոր հրաշքներն արժանի են երկնաւոր Հօրը որ կուտայ արեգական ծագել, անձրեւներուն տեղալ, երկրի պտղաբերել առատութեամբ, և ուրիշ անհամար կերպերով կը լնանայ զմարդիկ:

Աւետարաններուն մէջ յիշուած հրաշքները ոչ միայն բարերար այլ և էքնպէն նպատակաւ են: Անոնք գործուած են ոչ աղատելու համար միայն զմարդիկ մարմնաւոր վիշտերէ և նիւթական կարօտութիւններէ, այլ և ցուցնելու համար թէ ինչպէս կրնան լեցուիլ անոնց հոգիները պիտոյքը: Նոր կտակարանին հրաշից երեւելի յատկութիւններէն մին է ցուցնել թէ Քրիստոս եկաւ աշխարհք կորսուսեալ մարդկային ազգը փրկելու: Բոլոր այն փառաւոր հրաշքները կը ցուցնեն ոչ միայն Աստուծոյ զօրութիւնը, այլ և անոր սէրն ու ողորմութիւնը: Բոլորն ալ կը յայտնեն անոր փրկագործութիւնը: Յիսուս կուգայ աչքերը բանալով ցուցուց թէ լոյս եր աշխարհի, և թէ հոգևոր տեսութիւն պիտի չնորհէր մարդոց

հոգիները, և յայտնել անոնց հանդերձեալ աշխարհին փառքը։ Յիսուս խուլերուն ականջները բացաւ ցոյց տալու համար թէ եկած էր լսել տալ մարդոց Աստուծոյ ձայնը եւ փրկութեան աւետեաց ուրախացնել զանոնք։ Հիւանդները բժշկեց, ցոյց տալու համար թէ Աստուծմէ ղրկուած բժիշկ էր մարդոց հոգւոյ ախտերը բուժելու։ Մեռելները յարոյց յիմացնելու համար թէ ինք է յարութիւն և կեանք։ Քրիստոսի գործքէ բոլոր հրաշքները նշանակ էին եւ մեծագոյն հոգւոյ հրաշից զօրս եւս եկած էր գործել աղատելով մարդիկ մեղքէն և անոր սոսկալի հետեւանքներէն։

Քրիստոսի հրաշքները ոչ միայն բարերար և կրթական էին, այլ և քաջալիսպես հռչակաւոր էին իբրև նշան և ինչ անոր ապաստածութեանը։ Մարդիկ մեղքէ ազատելու համար Քրիստոս մարդ եղաւ. կերաւ, խմեց, քնացաւ ուրիշ մարդոց պէս։ Երբեմն իբրև կատարեալ մարդ, և ամենևին տարբեր չէր ուրիշ մարդոցմէ, բայց և այնպէս ըսաւ թէ Աստուած է։ Ամէն մարդ գիտէր թէ Մարիամայ որդին էր, բայց Քրիստոս ըսաւ թէ Որդի Աստուծոյ էր։ Շատերը գիտէին անոր մանկութիւնը, բայց Քրիստոս ըսաւ. «Աբրահամին ըլլալէն առաջ ես եմ։» Հրեայք կը տեսնէին թէ Յիսուս մարդկային պէտքերը ունէր և մարդկային տկարութիւններ կը ղգար, բայց և այնպէս Յիսուս կը պատուիրէր բոլոր մարդոց իրեն ապաւինիլ իբրեւ աստուածային փրկչի։ Ի՞նչպէս կրնային հաւատալ մարդիկ թէ Յիսուս արդարև էր ինչ որ կ'ըսէր թէ էր։ Ի՞նչ ապացոյց կրնար տալ մարդիկ համոզելու։ Մարդիկ համոզուելու էին Քրիստոսի աստուածութեանը, ապա թէ ոչ չէին կրնար վստահիլ անոր, ուստի և չէին կրնար փրկուիլ անոր միջոցաւ։ Յիսուս կը խօսէր այնպէս ինչպէս մարդ երբէք չխօսեցաւ։ Անոր վարդապետութիւններն արդարև սքանչելի էին, բայց մարդիկ ինչպէս կրնային համոզուիլ թէ ճշմարիտ էին այն վարդապետութիւնները։ Իբրև բանաւոր էակներ իրաւունք ունէին պահանջել անկէ երկնային նշանով մը վաւերացնել այն վարդապետութիւնները։ Յիսուս իսկ իրաւացի համարեցաւ այս պահանջումը և ըսաւ թէ չէր պահանջեր որ առանց ապացոյցի ընդունուէին իր խօսքերը։ «Թէ որ իմ Հօրս գործքերը չեմ գործեր, ինծի մի հաւատաք. հապա թէ որ կը գործեմ, թէ և ինծի չեք հաւատար, գոնէ գործքերուն հաւատացէք» (Յովհ. ժ. 37, 38)։ Ուրիշ ինչ կերպով կրնար Յիսուս ապացուցանել թէ Որդի էր Աստուծոյ, եթէ ոչ յարութեամբ որ կը գործեր հրաշից։ Որովհետեւ հարկ էր Քրիստոսի մարդանալ մարդկային ազգը փրկելու համար, ապա հարկ էր նաեւ հրաշքները գործել իր աստուածութիւնը յայտնելու համար մարդոց։ Աստուածային Փրկչի մը պէտքը որչափ մեծ էր, այնչափ մեծ էր նաեւ հրաշագործութեան պէտքը։ Անհաւատալի է թէ Աստուած չէին պատճառներու համար հրաշք կը գործէ. բայց հաւատալի է թէ մեր երկնաւոր Հայրը, որ սիրոյ և ողորմութեան Աստուած է, հրաշք կը գործէ, եթէ մարդիկ մեղքէ եւ յաւիտենական մահուանէ ազատելու համար պէտք կայ հրաշից։ Ուստի երբ կը նկատենք արտաքոյ կարգի գէպքը ուրն համար գործուեցան Նոր կտակարանին մէջ պատմուած հրաշքները, այսինքն կորուսեալ աշխարհի փրկութեան համար Աստուծոյ Որդւոյն մարդեղութեան դէպքը, երբ կը նկատենք թէ այն հրաշքները գործուեցան բարերար նպատակաւ և մարդոց կրթութեանը համար, և թէ բացարձակապէս հարկաւոր էին Քրիստոսի փրկագործութեանը, պարտինք ընդունիլ թէ հրաշքները բոլորովին հաւատալի են։ Եթէ անհաւատալի է թէ երկնաւոր Հայրը գթայ իր կրնաւեալ արարածներուն վրայ և հոգւոյ անոնց փրկութեան միջոցը, անհաւատալի թերևս անհաւատալի թուին նոր կտակարանին հրաշքները։ Սակայն օրհնեալ ըլլայ Աստուած որ անհաւատալի չէ թէ Հայրն երկնաւոր այնպէս սիրեց իր զաւակները մինչև ղրկել իր միածին Որդին զմարդիկ փրկելու. և որովհետև այնպէս է, անհաւատալի չէ թէ տուաւ նաև մարդոց բաւական ապացոյց համոզելու համար զանոնք թէ Նազովրեցին Յիսուս էր արդարև Աստուծոյ միածին Որդին որ աշխարհ ղրկուեցաւ մարդկային ազգին փրկութեանը համար։

ՁԻՆՈՒ ՄԼՋ ՍՈՎ

(Ձինաստանի Ամերիկացի միսիոնարէ մը գրուած հետեւեալ նամակն Ամերիկայի լրագրէ մը առնուած է։)

« Ջիֆու, 25 յուն. 1877

Ս.յս տարուան մարտ եւ ապրիլ ամիսներուն մէջ բոլոր այս գաւառին բնակչաց մէկ մեծ մասը յարդ, թեփ, որթի չորցած տերեւներ եւ գետնախնձոր միայն ունէին ուտելու։ Գաւառիս բնակչաց մեծ մասին վիճակն այս էր, իսկ սովին լուն կեդրոնը, որոյ տարածութիւնը երեքէն մինչեւ հինգ հարիւր քառակուսի մղոն է, սովն այն աստիճան էր որ բիւրաւոր անձինք անասուններուն տրուած չնչին ուտելիքն անգամ չկրնալով գտնել անօթութենէ մեռան։ Ոչխարի եւ արջառոյ, ջորեաց եւ իշոց մեծ մասը չատոնց վաճառուած էր։ Տան կահ եւ երկրագործական կարասիք եւ գործիք նոյնպէս վաճառուեցան կամ գրաւի դրուեցան իրենց արժողութեան մէկ տասներորդին հաւասար գրանոյ։ Գանուեցան նաեւ իրենց կանայք եւ տղայքը վաճառողներ։ Աստնք կ'արդարացնեն պիրենք ըսելով թէ այս միջոցաւ թէ վաճառելոց եւ թէ վաճառողաց կեանքը կրնայ ազատիլ կամ գէթ երկարիլ։ Շատեր թողլով իրենց տուները գային մուրալ ջրջակայ գաւառները, բայց այս գաղթողաց մէկ ոչ սակաւը մեռան ճամբան։ Գիւղեր գրեթէ մարդաթափ եղան։ Եղան մարդիկ որ իրենց տուները վերջին վաճառելու համար ատաղձը պոր շատ դպղն գնով տալ սկսան։ Գիտեմ մարդիկ որ իրենց բնակարանը վերցնելով ատաղձը ձեռքի կառքերով տարին մինչեւ 30 մղոն տեղ, թէպէտ գիտէին թէ այն ատաղձին գինովը օրական մը ուտելիք միայն պիտի հայթայթէին։ Շատերն ալ յուսահատութեամբ կը սպասէին որ մահը գալով վախճան տայ իրենց տառապանացը։ Ոմանք նաեւ անձնասպան եղան։ Բսա իս, չկար աւելի արտասուել եւ ցաւեցուցիչ բան մը քան լսել ամանց ըսելը երախտագէտ մտօք, երբ սպրմութիւն կ'ընդունէին, ‹ Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ. ձեր այս շնորհքը պիտ չենք աւելի պիտի սպրեցնէ ›։

Սովը դադրեցնելու համար կառավարութեան ջանքերն անյարմար եւ անբաւական էին։ Տեղ տեղ կառավարութեան պաշտօնատուքը իրաց վիճակը չգիտել կեղծելով նքթեալ մարդոցմէ անգամ կը ջանային տուրք առնել։ Երբ գործելու սկսայ, ձեռքս քանի մը հարիւր թաղեր միայն ունէի, բայց Անգլիերէն եւ Ջիներէն թերթերու միջոցաւ հրատարակուած բաղդերուս վրայ արագ եւ առատ օգնութիւններ հասան։ Երկրին հարաւային կողմն ոչ սակաւ Ջինացի հարուստներ մեծ գումարներ տուին, եւ յիշելու արժանի է որ չատերը կը բաղձային որ իրենց ստակը միսիոնարաց ձեռքով բաժնուէր։ Հանգանակեալ ստակին, որոյ մեծ մասը Շանհայէն էր, ամբողջ գումարը հասած է մինչեւ ցարդ տասը հազար լիրայի, որմէ գրեթէ երկու հազար իմ ձեռքս եկաւ։

Ես սա եղանակաւ բաժնեցի ստակը. բնիկ օգնականներս գիւղերը պատելով կը գրկին ամենէն կարօտ անձանց անունները, յետոյ այն օգնականներէն ընտրուած գիւղացի մը գալով կ'առնէր ստակը, եւ պատրաստուած ցուցակին համեմատ կը բաժնէր։ Տրուած ստակին չափն էր մարդ գլուխ օրը տասը փարա, եւ ստակը հինգ օրն անգամ մը կը բաժնուէր։ Թէպէտ այսպէս քիչ կր նպաստը, կ'ընդունուէր սակայն իբրեւ մեծ չնորհք, եւ հազարներու համար նոյն իսկ կեանք էր։ Շատեր քան զայս ուրիշ միջոց չունէին ստակ գտնելու։ Ս.յն ստակով քիչ մը ցորեն գնելով, եւ խառնելով զայն յարդի, չորցած տերեւներու, եւ գարնան վայրենի տնկոց մատաղ բողբոջներուն, տերեւներուն եւ արմատներուն հետ՝ կը չինէին կերակուր որ համեմատութեամբ քիչ մը սեւի համեղ եւ սննդարար էր։ Շատ անգամ այն ստակն ընդունողը սերմ կը գնէր ցանելու, կամ ստակի փոխարէն գրաւ դրուած երկրագործական գործիք մը կ'ազատէր վաճառուին ձեռքէն։ Առանց այն դոյզն օգնութեան շատերը կարող պիտի չըլլային հերկել եւ ցանել իրենց արտերը։

Ի սկզբանէ կանոն ըրինք թէ ստակ կամ ուտելիք պիտի չբաժնուէր մեր տունէն։ Մեր այս որոշումը չատով հրատարակուեցաւ։ Եթէ այսպէս չընէինք, հազարաւոր յուսահատ մուրացկաններ խըռնուելով անհնար պիտի ընէին մեզի հանգարտութեամբ եւ կանոնաւոր կերպով օգնութիւն բաշխել. կուիւ, թերեւս նաեւ սպանութիւն, կրնար պատահիլ։

Ի սկզբան քիչ մարդոց կրցայ օգնել, բայց երբ մեծագոյն գումարներ սկսան գալ, ընդարձակեցինք գործը, այնպէս որ մինչեւ 380 գլուխ, այսինքն իբր 32,000 անհատ, նպաստ ընդունեցան մեր ձեռքով։

Մինչեւ վերջը երեւելի դժուարութեան մը չհանդիպեցանք, եւ ողորմութեամբն Աստուծոյ պահպանեցանք նաեւ տենդի հիւանդութենէն որ բաւական ատամկացաւ։ Իմ ձեռքս գտնուած նպաստի գումարը բաւեց մինչեւ ցորենի հունձը, եւ մեսաքսի բերքը բաւական ստակ բերաւ ժողովրդեան, եւ աչնան առատ չաքարի եղէգ, կորեակ եւ ընդեղէններ քաղելու նշաններն եւս քան զեւս քաջալերեցին ժողովուրդը։ Տակաւին աղետից մեծ մասը կը տեւէ եւ հազարաւորներ սիրտ կորսուին յառաջ քան զչաւնն սովէ եւ սրածութենէ։

Երբ վերջապէս ձեռքս գտնուած ստակը սպառեցաւ, եւ սովորական բնակութիւնս դառնալ ստիպուեցայ, ժողովուրդը չատ չնորհակալ եղաւ։ Մեր ջանքը չատ նպաստեց ժողովուրդը համոզելու թէ, կանխաւ օտարազգեաց դէմ դաստուած երկրի մը մէջ Եւրոպացւոց եւ Ամերիկացւոց մուտ գտնել չանալը մարդասիրական նպատակաւ էր։ Նա մանաւանդ, ըստ իմ կարծեաց, մեր ջանքերը Ջինու ժողովրդեան վրայ ազդու ազդեցութիւն ըրին ի նպաստ Քրիստոնէութեան, եւ նախապաշարմունք տեղի տուին։ Շատեր Յիսուսի կրօնքին վրայ հաւատք կը ցուցնեն, եւ կրնան այն կրօնքին հետամուտ համարուիլ, թէպէտ հետեւանքը դեռ ուրոշ չէ։ »

ԿԱՐՍ

Աւելի քան 300 տարի է որ Կարս կարեւոր մաս ունեցաւ Հայաստանի տիրելու վերաբերեալ խնդրոց մէջ։ Ըստ աւանդութեան Կարս Հայաստանի մէկ գաւառին գլխաւոր քաղաքն էր եւ բաւական կարեւոր Տրդատայ Թագաւորութեան ժամանակ չամի Տեառն 259, նաեւ անկէ ետքը։ 1580 ին Սուլթան Մուրատ Գ. յիշեալ տեղւոյն պատերազմական կարեւորութիւնը հասկնալով չինեց ներքնաբերդը (Իչ Քալէ) որ ցարդ կը կենայ։ Ս.յս բերդը չատ օգտակար եղաւ յիշեալ Սուլթանին Պարսից դէմ պատերազմին մէջ։ Ս.յս պատերազմին հետեւանքը սա եղաւ որ 1590 ին Վրաստան եւ Դաւրէժ որուեցան Օսմանցւոց։ Իբր դար ու կէս ետքը նոյնպէս այն ամրոցին տէր ըլլալը մեծ օգուտ ըրաւ Թուրքիոյ, քանզի, Թէպէտ 1735, յունիսի 3ին, Պարսից Նատիր չահ յաղթելով Օսմանեան զօրապետին Թօփալ Օսմանի անմիջապէս քալեց Կարսի բերդին վրայ, բայց բերդն առնելու համար բոլոր ջանքերն անօգուտ եղան։ Պարսից իբր 90,000 մարդէ բաղկացեալ զօրաց բանակատեղւոյն նշանները պեւ կը նշմարուին։

1807 ին Ռուսաստիք պաշարեցին զկարս եւ երից յարձակում ըրին, բայց ետ մղուեցան մեծ կորուստով, եւ վերջաւ պաշարումը։

Յամին 1828, յունիսի 20ին, Ռուսք ընդ հրամանատարութեամբ Բասքեւիչ զօրապետին դարձեալ սկսան պաշարել Կարս։ Ռուսք ունէին 18 վաշտ հետեւակ եւ 16 գունդ ձիաւոր 56 թնդանօթով։ Օսմանեան պահանորդք 11,000 հոգի էին եւ բերդը պաշտպանեալ էր 151 թնդանօթով։ Յունիս 23ին առաւօտուն Ռուսաց մարտկոցները որ քաղքին հարաւային արեւելեան կողմը դրուած էին՝ սկսան կրակ տեղալ, եւ երեք սիւն զօրք յարձակում ըրին քաղքին վրայ, այսինքն մին Գարատաղի վրայ՝ արեւելքէն, միւսն Օրթագափու թաղին վրայ՝ հարաւէն, եւ երրորդը բարձանց վրայ՝ կարս դեռին արեւմուտքէն։ Զորս ժամու մէջ Ռուսք բոլոր քաղքին տիրեցին բայ ի ներքնաբերդէն եւ այս ալ կէսօրէն առաջ անձնատուր եղաւ։ Օսմանցւոց կորուստն էր, մեռեալ եւ վիրաւոր, 2,200 հոգի, նաեւ 9,000 գերի որոց մէջ էր բերդին հրամանատարը։ Եմին վաշտ, եւ 22 ըմբիկն ու 129 թնդանօթ ինկան Ռուսաց ձեռքը։ Ռուսք ունեցան միայն 413 մեռեալ եւ վիրաւոր։ Ս.յն ատեն Գարատաղ, որ իբր սիրտն մը հեռու է քաղքէն դէպ արեւելք, եւ որ կը տիրէ ներքնաբերդին եւ ուրիշ տիրութեանց վրայ, պաշտպանուած էր 14 թնդանօթով ամրացեալ պատնէշով մը։ Ս.յս պատնէշին առումը պատճառ եղաւ որ բերդականք անձնատուր եղան։ 1830 ին, Անդրիանուպոլսոյ դաշնագրին ատյարգրուելէն ետքը, Կարս, Արտահան եւ Կարին ետ տրուեցան Օսմանցւոց։

1855 ին Ռուսք դարձեալ պաշարեցին զկարս։ Ռուսաց հրամանատարն էր Մուրաւիեֆ որ 1828ին Բասքեւիչի հրամանին ներքեւ զօրաբաժնի զօրապետ էր։ Թրքաց հրամանատարն էր Վասիֆ փաշա, որուն օգնական էին Անգլիացի զօրապետը Վիլեամս եւ Ունկարացի զօրապետը Քմէթի։ Մեպտ. 29ին Ռուսք սաստկութեամբ յարձակեցան քաղքին վրայ, բայց 5,000 մարդ կորսնցնելով ետ մղուեցան, մինչ Թրքաց կորուստն էր 375 մեռեալ եւ 631 վիրաւոր։ Սակայն նոյ. 25ին Կարսի բերդապահ զօրքը սոսկալեցաւ անձնատուր ըլլալ սովին պատճառաւ, քանզի 2,000 մարդ արդէն մեռած էր անօթութենէ։

Ս.յս տարի Կարսի ամրութիւնները չատ աւելի էին քան 1855ին։ Ս.յս ամրութիւնք, մեծ եւ փոքր, իբր 23 էին թուով, քաղաքը կը պատէին ամէն կողմէն եւ պաշտպանուած էին 137 կտոր պաշարման թնդանօթ-

ներով եւ ուրիկենօք, որոց 38 ը Քրուբի տեսակէն մեծամեծ թնդանօթներ էին։ Կային նաեւ 90 կտոր փոքր թնդանօթներ, որոց 40ը Քրուբի էր։ Կային նաեւ ոչ սակաւ ուրիշ թնդանօթներ։ Հոկտ. 2/14ին Սլամա տապի կռուէն եաքը Ռուսք պաշարեցին զկարս եւ սկսան ռմբակոծել։ Նոյ. 5/17ին պիները ժամը 3ին ըստ Թրքաց ընդ հրամանատարութեամբ Մկլիքոֆ զօրապետին Ռուսիացիք սկսան յարձակումը, եւ 12 ժամ կռուելէ եաքը Ռուսք առին բոլոր ամրոցները եւ ներքնաբերդը։ Ռուսի պաշտօնական հեռագրի մը նայելով կարսի Օսմանեան զօրքը կը բաղկանար 32 վաշտ հետեւակ, 2,400 թնդանօթաձիգ զօրքէ եւ խումբ մը հեծելազօրէ։ Հիւանդները եւ վիրաւորեալները մկտեղ հաշուելով զերի ինկող զօրաց թիւն էր 17,000, որոնց մէջ կային հինգ փաշա եւ 800 սպայ։ Օսմանցւոց կորուստն էր, մեռեալ եւ վիրաւոր, ընդ ամէնը, իբր 5,000 հոգի։ Ռուսաց կորուստն էր ընդ ամէնը 500 մեռեալ որոնց մէջ կային զօրապետ մը եւ 30 սպայ, եւ 1853 վիրաւոր, որոց 43ը սպայ էր։ Առնուած թնդանօթք են աւելի քան 300։

ԱԽԵՏԻՍ ԱՌ ՏՂԱՅՍ

Տղայոց համար հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները կը ծանուցանի։

1. ՆՈԻԷՐ ՄԱՆԿԱՆՑ

Ծրար է, եւ կը պարունակէ ատուար թղթոյ (մոթավայէ) 12 կտորներ որոնց ամէն մէկուն վրայ պատկեր մը կայ քանի մը յարմար խօսքերով։ Կը ծախուի 1½ դահեկանի։ Ատոնցմէ նուէրի համար առնող վարժապետաց հարիւրին 50 զեղչ սլիսի տրուի։

2. ՀԱԻԱՔԱԾՈՑ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Հարիւր էջէ բաղկացեալ պատկերազարդ գիրք է, եւ կը պարունակէ իբր հարիւր յիսուն պատկեր։ Բաժնուած է հինգ գլուխ, այսինքն՝ պատկերք ի Սուրբ գրոց, պատկերք սղայոց, պատկերք այս երկրին, անասնոց պատկերներ, եւ պատկերք օտար երկիրներէ։ Ա. յս գործը մինչեւ յունուարի 1 պատրաստ սլիսի ըլլայ ծախուելու։

3. ՊՈԼՍԵՑԻՔ

Տղայոց համար վեպերու գիրք է։ Պիսի բաղկանայ իբր 125 էջէ, եւ սլիսի պարունակէ Պոլսեցի սղայոց ոմանց պատահած բաներուն պատմութիւնը։ Գիրքին մէկ մասն Անգղիերէնէ թարգմանուած է, մէկ մասն ալ նոր է։ Ա. յս ալ պատրաստ սլիսի ըլլայ յունուարին։

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Օր. Իսկուհի Նշանեան ըստ Լատ. նոյ. 16ին Իսկիւտարու մէջ իր մահկանացու կեանքը կնքեց ի հասակի 24 ամաց յետ երկարատեւ տաժանելի հիւանդութեան։

Հանգուցեալը Նիկոմիդիոյ մէջ իմաստասոնկութեանն մէջոցին այն եկեղեցւոյն անդամակցութեանը յարեցաւ, եւ այն ատենէն ի վեր իր կենաց մէջ հոգեւոր փոփոխութիւն կը ցուցնէր։ Նա միշտ կը սիրէր իր Փրկիչը, կը սիրէր կարդալ եւ լսել անոր գերազանց սիրոյն վրայ։ Օրիորդաց դասուն մէջ իր բարեպաշտական ջերմ զգացմամբը իր գոհար կը փայլէր։ Աւաւել քան չորս տարի էր որ մայրաքաղքիս մէջ կը բնակէր իր ծնողացը հետ, բայց աշխարհասիրութեան սառուցիչ ազդեցութեանց տակ չինկաւ, եւ անոր բարեպաշտական զգացումներն ու հոգեւոր փափաքները չպակսեցան։

Իր առաղնութեանն առեն ժամերով աղօթքներ ընել ու Սուրբ գիրք կարդալն իր կենաց ամենահրճուելի ժամերն էին։

Ծիւրիչ ախտին երկարատեւ տագնապներուն մէջ բնաւ չէ լսուած գանգատ, այլ միշտ փառաբանութիւն առ Աստուած։ Թէպէտ չենք կրնար լիովին վստահիլ մահու անկողնոյ մէջ ցուցուած բարեպաշտական արտայայտութեանց, սակայն յիշեալ օրիորդին յաւերժական փառաց մէջ ըլլալուն ապացոյցները իր կենաց մէջ կը գտնենք։ Իր ծնողաց եւ ընկերուհիներուն վկայութիւնն է թէ իրենց ընտանեկան չրջանին մէջ իր լոյս կը փայլէր։

Մահուան անկողնոյ տեսարաններուն մէջ այնպէս կը թուէր թէ դեղաթղթաղ երեւոյթով մը «պահ մը» կը դնէր գլուխը։

Թող Քրիստոնեան երգէ յաղթական երգը թէ «Մուր է, ով մահ, քու խայթոցդ,» քանզի մահը կարող չէ չիջուցանել այսպիսի աստղեր, այլ անոնք մահուամբ փառաւորագոյն հորիզոնի մը վրայ կը շողշողան։

Կ. Դ. ԳԱՔՐԻԷԼԵԱՆ

Իսկիւտար, դեկ. 1, 1877

ԱԽԵՏԱՐԱՆԻՆ ԳՈՐԾՐ ԴԱՒՐԷԺԻ ՄԷՋ

Չորս ամիս կայ որ Դաւրէժ եկած եմ։ Աւելի քան 15 տարի է որ հոս Տէրջոլը գործը սկսած է, բայց մխիթարական գալը դեռ չորս կամ հինգ տարի է։ Տեղւոյս մխիթարք յատկապէս Մահմետականաց քարոզելու համար ղրկուած են եւ անոնց համար կ'աշխատին։ Հայոց համար ուղղակի գործ մը սկսուած չէ, ուստի եւ մինչեւ ցարդ արդիւնք մը չեն նուեցաւ Դաւրէժու Հայոց մէջ։ Միայն Գարապաղցի Բողոքական Հայ վաճառական մը կայ հոս որ քանի տարի առաջ Դաւրէժ գալով առուտուր կ'ընէր, եւ իբր քանի հազար ռսկւոյ տէր էր։ Ցետոյ իր եղբայրներուն հետ ժառանգութեան համար վէճ ունեցաւ, եւ այս պատճառաւ բոլոր հաշուի տետրակները եւ մուրհակները ցարդ Ռուսիոյ հիւպատոսարանը կնքուած կը կենան։ Վէճին դեռ վճռուած մը տրուած չէ, եւ այս անձը, Պար. Մատթէոս, հիմա Դաւրէժի մխիթարաց գրատունը գիրք կը վաճառէ եւ իրեն քով եկողներուն կը քարոզէ ճշմարտութիւնը։ Պար. Մատթէոս տեղւոյս մխիթարներէն ընդունուած է եկեղեցւոյ անդամ։ Յորմէ հետէ հոս եմ, այս եղբօր հետ մեր աղգայնոց համար չաբաթը երկու անգամ քարոզի ժողով կ'ընենք։ Ունկնդիրք առ այժմ քիչ են, քսան, երեսուն, երբեմն հինգ կամ տասը հոգի միայն, բայց կը յուսանք թէ քիչ առնէն Տէրը մեզի չատ հունձք սլիսի հանէ։

Մահմետականաց մէջ գործը տարբեր ընթացք ունի։ Անոնց քարոզ տալու համար մխիթարք Ուրմիայէն Նասրանի քարոզիչ մը բերել տուած են, որ ամէն ուրբաթ եւ կիրակի, կէսօրէն երկու ժամ եաքը, կը քարոզէ Թուրքերէն։ երկու չրջիկ քարոզիչներ ալ կան որ չրջակայ գիւղերը եւ քաղաքները կը պտտին Տէրջոլը խօսքը Մահմետականաց քարոզելու եւ Պարսկերէն Սուրբ գիրք վաճառելու։ Ա. յս եղբայրները բաւական գործ կը տեսնեն։ Հոս քարոզի եկող Մահմետականաց թիւն ի սկզբան մինչեւ քառասուն կը հասնէր. բայց ստէպ հալածանաց պատճառաւ զոր երեւելի Մահմետականք առեն առեն կը յարուցանեն՝ հիմա պաշտօնի եկողներուն թիւը շատ նուազ է։ Մահմետականք այս երկրին մէջ շատ աղանդներու բաժնուած են, եւ Աւետարան քարոզելու Թոյլտութեան պատճառն այս է, որ թէ կառավարութեան ազատամտութիւնը։ Նասրանի քարոզիչք շատ հիմնատ են գործարին եւ Մահմետական կրօնքին ուրիշ սրբազան համարեալ գրոց։ Կը յուսանք թէ Քրիստոնեայ եղբարք ջերմեռանդութեամբ սլիսի աղօթեն որ Աստուած այս խաւարեալ երկրին մէջ Աւետարանին քարոզութեանը համար եղած ջանքերն օրհնէ ի փառս իւր եւ ի փրկութիւն անմահ հոգւոց։

Մեր աղգայինք հոս բաւական բարձր վարժարան մը բացած են, ուր մանաւանդ լեզուագիտութիւն կ'ուսուցուի։ Տէրը օրհնէ նաեւ այս վարժարանը որ անկէ գործունեայ անձինք ելլեն աղգը լուսաւորելու եւ ի ճշմարտութիւն առաջնորդելու։

Վ. Գ. Գ.

Դաւրէժ, սեպտ. 26, 1877

ՄՈՒՐԱՏՋԱՅԼՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Ծ. ՊՕՂՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուականէս իբր մէկ ամիս առաջ Պօղոս վարդապետը Մուրատչայ գալով Բողոքականաց եւ Լուսաւորչականաց մէջտեղ յաչսմունք հանելու համար անօգուտ քարոզութիւններ ըրած է։ Պօղոս վարդապետին քարոզութիւնները մանաւորապէս Բողոք ականաց դէմ եւ ի նպաստ բարեխօսութեան էին։ Յիշեալ քարոզութիւններէն հոս իրը դնենք հետեւեալ մէկ քանի խօսքերը։

Պօղոս վարդապետ ըսած է թէ քահանայք աստուածընտիր մարդիկ եւ Աստուծոյ փոխանորդ են, ուստի երբ մէկը մեղք կը գործէ, պարտի քահանային դիմել թողութեան համար, եւ քահանայն կրնայ թողութիւն շնորհել անոր մեղացը։

Եթէ Պօղոս վարդապետի այս խօսքն ուղիղ է, ուրեմն բաց ի Քրիստոսէ ուրիշ մէկն ալ կրնայ մեղաց թողութիւն տալ։ Բայց մենք Նոր կտակարանին մէջ կը կարդանք. «Թէ որ մէկը մեղք գործելու ըլլայ, Հօրը քով բարեխօս ունինք Յիսուս Քրիստոս արդարը, եւ անիկա մեր մեղքերուն քաւութիւն է, եւ ոչ թէ միայն մերիններուն, հապա բոլոր աշխարհին ալ» (Ա. Յովհ. Բ. 1, 2)։

Պօղոս վարդապետ պատուիրած է նաեւ մեր աղգակից եղբարց Բողոքականաց գրքերը չկարդալ այլ իրենց քով եղած բոլոր գրքերն ետ տալ, վասն զի անոնք սխալներով լեցուն են կ'ըսէ։ Թէ որչափ կարեւորութիւն տրուեցաւ Պօղոս վարդապետին այս մասին խօսածներուն, ասիկ կրնայ հակցուիլ որ գրեթէ բոլոր գիւղացիք Բողոքականաց տպարաններէն ելած Աստուածաշունչ եւ Աւետարան ունին, եւ ոչ միայն խնամով կը պահեն զանոնք, այլ եւ ուշադրութեամբ կը կարդան։ Սրժ. Պօղոս վարդապետը չգիտեր թէ այդ տեսակ քարոզութիւնք ազդեցութիւն չեն ըներ Մուրատչայի բնակչաց վրայ, որ ի վաղուց առած են ճշմարտութեան համը։ Մուրատչայեցիք կը բաղձան լսել այնպիսի քարոզութիւններ որ հոգեւոր չինութիւն գործեն, եւ ոչ թէ յաղմուկ եւ աւերութիւն պատճառեն։

Դիւտղութեան արժանի է նաեւ Պօղոս վարդապետին սա խօսքը թէ երբ մէկն եկեղեցիէն գողութիւն կ'ընէ, անոր մեղքն չատ ծանրակշիռ է, իսկ եթէ մէկն եկեղեցիէն դուրս գողութիւն կ'ընէ, անոր մեղքը թեթեւագոյն է։

Պօղոս վարդապետ արդեօք ճանկից առած է այսպիսի վարդապետութիւն մը։ Ս. գրոց ողջմիտ վարդապետութեան տեղեակ եղողները դիտեն թէ Աստուած մեզաց մէջ խորութիւն ընելու նկատմամբ թոյլտութիւն ըրած չէ մեզ։ Ամէն մեղք հոգին դժոխք կ'առաջնորդէ։ Տասնաբանեայ պատուիրանաց ուղիղորդն ընդհանուր կերպով, «Գողութիւն մի ընար» կ'ըսէ, առանց տեղի եւ պարագայի խորութիւն ընելու։

Յուսալի է ըսել թէ այսպիսի հոգեւոր պաշտօնեայք վսեմանակ ժողովրդեան միտքը լուսաւորելու աւելի կը խաւարեցնեն։ Տէրը տայ, որ բոլոր պաշտօնեայք Աստուծոյ կենարար խօսքը հաւատարմութեամբ քարոզեն իրենց հօտին։

Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Մուրատչայ, հոկտ. 24, 1877

ԶՄՇԿԱԾՈՒԹԻՒՆ ՆԱՄԱԿ

Թերեւս Տաճկաստանի մէջ չմնայ խորշ մը կամ անկիւն մը ուր պատերազմին ազդեցութիւնը չհասնի։ Արդէն ամէն պատերազմի անխուսափելի հետեւանքն է դաշտերն ու ձորերը մարդոց արեամբը ներկել, թաղաւորութիւններ ու աղգեր կործանել, եւ հազարաւոր անմահ հոգւոց կորստեան պատճառ ըլլալ։ Բոլորովին ճշմարիտ է առաքելոյն սա խօսքը թէ «Բանզի ուր որ նախանձ ու կռիւ կայ, հոն է անկարգութիւնը եւ ամէն չար բաները» (Յակ. Գ. 16)։ Վերցուր կռիւն յաչխարհէ, եւ ահա երկնից մէկ պատկերը պիտի տեսնուի հոն։

Աստուածաշունչը կը խոստանայ աշխարհին այնպիսի դարեր՝ ուր պատերազմն ու կռիւը խաղաղ պիտի ջնջուին, եւ պիտի կատարուի մարգարէին խօսքը թէ «Անոնք իրենց սուրերը խոփեր՝ եւ իրենց նիզակները գործեր պիտի չինեն. ազգ ազգի վրայ սուր պիտի չվերցնէ, եւ ալ պատերազմիլ պիտի չսորվին» (Եսայ. Բ. 4)։

Երանի թէ կենդանի Աստուածը շուտ բերէր այն դարերը՝ յորս համայն մարդկութիւնը այս տեսակ աչխարհաւեր պատերազմներէ դադրելով սկսէր սատանային հետ միայն պատերազմիլ, եւ թոյլ չտալ անոր որ յաւիտենական կենաց պսակը կորզէ մարդոց ձեռքէն։

Պատերազմին առթիւ կողմերս դանուող Քրիստ աւազակներն ամիսներէ ի վեր է որ տեղւոյս աղքատ հաստարակութիւնը մեծ նեղութիւններու եւ անհանգստութեան ենթակայ ըրած են։ Ա. յս Քրիստերը պատեհ առթիւ ձեռքէ չփախցնելու համար սկսան վնասելով խումբ խումբ չրջիլ այսր անդր, եւ ճամբորդները կողոպտել, տուները բանալ, ոչխարները քշել եւ Հայ գիւղացիներէն հեռխ պահանջել։ Ժամանակը յարմար էր չարագործաց իրենց բարբարոսական զերերը յաջողութեամբ ներկայացնելու, վասն զի կառավարութիւնը պատերազմական ծանր լանդրներով զբաղած էր, եւ հունձքի առեն ըլլալով գիւղացի երկրագործաց անկարելի էր տունը նստիլ, ուստի եւ կ'աշխատէին սանձք յարտորայս, այլ ի դաշտս, եւ աւազակք գժտարութիւն չէին կրեր անոնց չորիները, այլոց եզերը անոնց ձեռքէն յափշտակելու։ Մինչդեռ աւազակք ազատ էին եւ աներկիւղ կողոպտելու, ծեծելու եւ մինչեւ իսկ մահ պատճառելու, սադին Թշուառ գիւղացին ոչ միայն կարող չէր ընդդիմանալու, այլ եւ ստիպուած էր անշէջ եւ լինչ եւ իսկ կերպով հաճեցնել զանոնք որպէս զի իր եղն ու չորին իրեն դարձնեն։ Երկար աշխատութիւնով եւ դառն քրտամբ յառաջ բերած ցորենը դեռ իր տունը չկրած աւազակաց քուրձերը լեցնելու ստիպուած էր։ Եթէ մէկ երկու անգամ տալով կարող ըլլար ազատիլ գոհ սլիսի ըլլար. բայց մինչեւ որ մէկ խումբին ձայնը կը կտրէր, ուրիշ խումբ մը պատրաստ էր պահանջել այս ինչ այն ինչ բաները։ Լաւ յարմարեցաւ ասոնց այն առածը թէ «Գայլը գառին տեղը եօթն հեղ կը հանդիպի»։

Ա. հա այս էր գիւղացւոյն վիճակը։ Փոխանակ իր ծանր աչխատութեանց արդիւնքը տեսնելով ուրախանալու, յուսահատութեամբ կը մեղքնար իր աչխատութիւնը, վասն զի կը տեսնէր թէ իր ու իր զաւակաց պարկնը Քրիստ աւազակք բռնութեամբ կը յափշտակեն կը տանին։ Բայց տակաւ ալ տակաւին չկրցան չարագործաց ձեռքէն ազատիլ. վասն զի անոնք այս անգամ ալ մէկ գիւղէն միւս գիւղը կ'ապստղրկին ըսելով թէ «Կամ այսչափ կտաւ կու տաք, կամ թէ ոչ ձեր գիւղը կը կոխենք, ձեր տուները կը կողոպտենք։» Վերջապէս ամիսներով այսպէս կողոպտեցին ազքատ հաստարակութիւնը, եւ այս կողմերուն գնաւոր իբր 400,000 դահեկան կը կարծուի, եւ օր ըստ օրէ ալ աւելնալու վրայ է։ Եթէ կառավարութեան կողմանէ այս չարագործաց առջեւը չառնուի, թերեւս ապագայ Թշուառութիւնն ու նեղութիւնները աւաւելագոյն սլիսի լինին քան զանցեալն ու ներկայն։

Սիրելի ընթերցող, ով կը վարանի ըսել թէ, այս բոլոր Թշուառութիւններն ու նեղութիւնները եհովային արդար բարկութիւնը մեր վրայ բերած չէ, մեր բազմաթիւ անօրէնութեանց համար։ Եթէ կ'ուզենք ազատիլ նեղութիւններէն եւ ապահովութեամբ բնակիլ երկրագունդիս վրայ, կենդանի Աստուծոյն դառնանք սիրելով ու պաշտելով զինքը. լինքը այսպէս ըսած է. «Թէպոր դուք յօժարիք ու հնազանդիք, երկրին բարիքը սլիսի ուտէք. բայց թէ որ դուք մերժելով ապստամբիք՝ սուրը սլիսի ուտէ ձեզ» (Եսայ. Ա. 19, 20)։

ՍՍՏԱՆԿ Մ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Զմիւռնիա, հոկտ. 27, 1877

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դեկ. 6 ըստ Յուն. և դեկ. 18 ըստ Լատ., 1877

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾՈՂՈՎՈՅ ԲԱՑՈՒՄԸ

Անցեալ հինգշաբթի օր դեկ. 1/13 Տօլմապաղչէի կայսերական պալատան մէջ ընդհանուր ժողովը հանդիսաւոր կերպով բացուեցաւ։ Ժողովոյ բացման առթիւ վեհ. Սուլթանին կողմէն կարդացուած կայսերական ճառը կը հաղորդենք այսպէս։

Ամէն ոք գիտէ թէ Րուսիոյ հետ պատերազմը կը չարունակուի։ Թուրքիոյ ժողովրդեան մէկ մասն ալ օրինաւոր ընթացքի դիմելով եւ Րումանիացիք կայսերական կառավարութեան դէմ ընդհարուելով պատերազմի դրժուարութիւնները աւելի ծանրացուցին։ Այս պատերազմին մէջ բոլոր Օսմանցիք ցուցուցին իրենց հայրենասիրական զգացումներն, եւ կը յուսացուի որ երկրին սրբազան իրաւանց պաշտպանութեան համար ժողովուրդն այսուհետեւ եւս իր հայրենասիրութիւնն եւ անձնուիրութիւնը պիտի ցուցնէ։

Այս տարուան ուրախառիթ դէպքերն են ազգային պահպան զօրաց կազմութիւնն, եւ հայրենեաց պաշտպանութեան համար ոչ—Մահմետական Օսմանցւոց կողմէն ցոյց տրուած փոյթն եւ եռանդը։ Կատարեալ հաւասարութեան դրուն եւ հիմը դինուորական ծառայութիւնն է, ուստի եւ որոշուած է ընդունել Քրիստոնեաները դինուորական ծառայութեան ամէն կարգերու մէջ ալ։

Վեհ. Սուլթանին ամենամեծ փափաքն էր տեսնել որ իր ամէն կարգի հպատակները կատարեալ հաւասարութեան բարիքը վայելէին, տէրութեան ելեւմուտքը բարեկարգուէր, եւ տուրքերն քաղաքական տնտեսութեան սկզբանց համեմատ բաշխուելով եւ հաւաքուելով ժողովրդեան չշեմասէին, դիւղական վարչութիւն (Նահիյէ Թէշքիլի) կազմուէր, եւ ոստիկանութեան դրութիւնը բարւոքուէր, բայց աւաղ որ պատերազմն այս բարեկարգութեանց կատարեալ գործադրութիւնն ուշացուց։

Այս տարի պետական խորհրդոյ կողմէն պատրաստուած օրինաց ծրագիրներուն մէջ կան հետեւեալներն, որոնց վրայ մանաւորապէս կը հրաւիրուի ժողովին ուշադրութիւն։ Ցիշեալ օրինաց ծրագիրներն են քաղաքական դատաստաններու, ընդհանուր ընտրութեանց, պաշտօնէից պարտուց, բարձրագոյն աւենին եւ հաշուականութեան աւենին վերաբերեալ օրինաց ծրագիրներ, նաեւ քանի մը լընդիրներ որ կը վերաբերին անցեալ տարի ժողովէն ընդունուած գաւառական օրինաց, տպագրական օրինաց, արոյ եւ պաշարման վիճակի օրինաց։

Օրինադրական եւ քաղաքական խնդիրներու մէջ կատարեալ վիճաբանութեամբ միայն կարելի է հասնիլ ճշմարտութեան։

Բարեկամ տէրութեանց հետ կայսերական կառավարութեան յարաբերութիւնները մտերմական են։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մինչեւ դեկ. 1/13 կարնոյ մէջ ամէն բան խաղաղ էր, եւ հեռագրական հաղորդակցութիւն կ'ընդհարուր կանոնաւոր կերպով։ Րուսք դժուարութիւն քաշած են իրենց թնդանօթները բերելու, բայց եւ այնպէս շատ մը թնդանօթներ արդէն տեղաւորուած են յարմար դիրքերու վրայ։ Կ'երեւի թէ ձիւնը դինուորական գործողութիւնները դադրեցուց ժամանակ մը։ Ինչպէս Անգլիացիք կ'ըսեն Գըշ փաշա աստիճ դիմադրութիւն կ'ընէ Րուսաց։

Ալաճատաղի պատերազմէն ետքը Մուխթար փաշայի բանակը զօրացնելու համար Պաթումէն զօրք ղրկուած ընդունուեցաւ համար Տէրվիշ փաշայի բանակը տկարացած էր։ Կը խորհուէր նոր զօրք ղրկել ի Պաթում, բայց երբ Թէլիշ եւ Տուլնիք Հագդի եւ Ահմէտ Հըֆզի փաշաներուն զօրքովը մէկտեղ Րուսաց ձեռքն ինկան, հարկ եղաւ Րումէլիի կողմն ղրկել այն զօրքն որ Պաթումի ղրկուելու որոշուած էին։ Այս պատճառաւ Պաթումի Օսմանեան զօրքը տկար էին Րուսաց դէմ դնելու, եւ Րուսք կարող եղան գրաւել Խասուսլան եւ Սարթա բլուրները։ Րուսք յիշեալ բլուրներուն վրայ թնդանօթներ դնեցած են, եւ ամէն օր կը ռմբակոծեն Օսմանեան ամրութիւնները, նաեւ նաւահորմիղն որ Պաթումի առջեւ կը կենայ։ Բայց ի թնդանօթի կռիւներէ, հետեւակ զօրաց փոքր կռիւներ ալ տեղի ունեցած են Չիւրիւք սուլի հովտին մէջ այլեւայլ տեղեր։

Սիւլէյման փաշայի բանակը հանդարտ կեցած է Ելէնայի մէջ։ Սիւլէյման փաշա Եէնի Զաղրայի հետ հաղորդակցութիւն հաստատած է Թէրճիլ կրճէն, ուսկից Րուսք ստիպուեցան ետ քաշուիլ երբ Ելէնա վերստին Օսմանեան զօրաց ձեռքն անցաւ։ Նոյ. 29ին (դեկ. 11) Սալիհ փաշայի հրամանատարութեան ներքեւ գտնուած զօրաբաժինը Գարա աղաճի մօտ յարձակեցաւ թշնամւոյն վրայ, բայց չորս ժամ պատերազմելէ ետքը ստիպուեցաւ ետ քաշուիլ։ Շիրփայի եւ Գամարլըի մէջ օգը սաստիկ ցուրտ եւ մառախլապատ էր, բայց երբ մառախուղը կը փարատէր երկու կողմէն թնդանօթի եւ հրացանի կրակը կը չարունակուէր։

— Դեկ. 1/13ին Սիւլէյման փաշա դարձեալ յարձակեցաւ Մաչգայի եւ Բիրկոսի վրայ։ Վեց ժամ հեռաւորութեամբ պատերազմական գծին վրայ պատերազմ մը տեղի ունեցաւ, որ եօթը ժամ տեւեց. եւ վերջապէս Օսմանեան զօրքը ստիպուեցան ետ քաշուիլ։ Սիւլէյման փաշա այս պատերազմին մէջ իր կորուստն 1,600 հոգի կը հաշուի։ Դանուբի վրայի զրահաւոր նաւերն ալ այս պատերազմին մասնակցեցան։

ԲԼԵՎՆԱ

Յուլիս 10ին Րուսաց մէկ զօրագունդը Սիսդովէն քալեց գրաւել Բլեվնա որ անտառն ամրացած չէր։ Բայց Րուսք անտառն չգրաւեցին Բլեվնա, եւ ամենուն ծանօթ չատ մը պատերազմներէ ետքը վերջապէս յիշեալ քաղաքին բոլորտիքը տասը ժամ չրջապատով ամրութիւններ չինեցին։ Երեք ամիս չարունակ դիւրը ցորեկ հանրաւոր թնդանօթներ ռումբ արձակեցին Բլեվնայի պահպան զօրաց վրայ։ Թնդանօթներու ծուխը ճորերը լեցուցած էր միգի պէս, եւ օդին մէջէն միչտ մառօթի հոտ կու գար։ Օսմանեան զօրաց կերակուրը քիչ էր, զգեստներն եւ ոտքի ամանները բոլորովին մաշած էին։ Վերջապէս նոյ. 28ին (դեկ. 10), Օսման փաշա փորձ մ'ըրաւ թշնամւոյն պատերազմական դիծը ճեղքելով դէպ արեւմուտք քաշուելու։ Այս փորձը չյաջողեցաւ, եւ մինչ արեւմտեան կողմը պատերազմը կը չարունակէր, Րուսք դրաւեցին արեւելեան կողմի ամրութիւնները զոր թողած էին Օսմանեան զօրքը։ Բլեվնա դառնալ կամ պաշարման գիծը ճեղքելով դուրս ելլել անկարելի էր Օսման փաշայի, եւ այսպէս հինգ ամիս անդադար աշխատելէ ետքը Րուսք գրաւեցին Բլեվնա եւ գերի առին այն տեղի պահպան զօրքը։

Կ'ըսուի թէ Օսման փաշա երեք տեղէ վիրաւորուեցաւ, եւ անձնատուր ըլլալն ետքը Րուսաց բանակին կեդրոնը տարուեցաւ։ Նաեւ անոր զօրքը ազէկ ընդունելութիւն գտան Րուսերէն, որ Օսմանեան զօրաց կերակուր եւ թէյ տուին։

Օսմանեան զօրքը մեծ քաջութեամբ պաշտպանեցին Բլեվնա, եւ կ'ըսուի թէ վեհ. Սուլթանը չնորհակալութիւն յայտնած է Օսման փաշայի բանակին։ Կ'ըսուի նաեւ թէ Րուսաց կայսրը մասնաւոր կերպով պատուած է Օսման փաշա անոր քաջութեանը համար, իր վիրաբոյժը ղրկած է զանի դարմանելու, եւ թոյլ տուած է անոր իր սուրը եւ պատուանշանները կրելէ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զինուորական գործոց պաշտօնէի տեղակալ անուանեցաւ Րէուֆ փաշա, որ դեռ կը պահէ ծովային գործոց պաշտօնէի տիտղոսն ալ։ Սակայն առ այժմ ծովային գործոց տեսչութիւնը կը վարէ Սաիտ փաշա։

— Ազգային պահպան զօրաց ընդհանուր հրամանատար անուանեցաւ զինուորական գործոց պաշտօնէին նախորդ տեղակալ Մուսթաֆա փաշա։

— Կրօնական գործոց վերատեսչութիւնն արտաքին գործոց պաշտօնարանէն զատուեցաւ, եւ արդարութեան պաշտօնեայ Սաֆվէթ փաշա միանգամայն կրօնական գործոց պաշտօնեայ անուանեցաւ։

Շատոնց կը փափաքէր որ կրօնական գործոց տեսչութիւնն զատ պաշտօնարանի մը յանձնուի։ Այլեւայլ կրօնական հասարակութիւնները մասնաւոր պատճառ ունին ուրախանալու նաեւ թէ կրօնական գործոց պաշտօնեայ ընտրուած է Սաֆվէթ փաշա։

— Սերուիոյ ընթացքն եւ նպատակը հետզհետէ աւելի ուշադրութեան արժանի խնդրոյ կերպարանք կ'առնուն։ Տասն օր առաջ ծանուցուեցաւ թէ Սերուիացիք Սենիչայի մօտ սահմանագլուխն անցան։ Ըսուեցաւ նաեւ թէ խումբ մը Խազախներ Բահովայէն գալով հասած են Սերուիոյ սահմանագլուխն, եւ թէ Հորվադվիչ Սերուիացի զօրապետն եւ Կուրգոյ Րուս զօրապետն մէկտեղ գործելու կարգադրութիւն ըրած են։ Սակայն ետքը լսուեցաւ թէ Սերուիացիք սահմանագլուխն անցած չեն, եւ թէ Անգլիոյ ատենիկ բողոքին վրայ պատերազմական պատրաստութիւններն ալ դադրեցուցած են առժամանակեայ կերպով։ Կրկին եւ կըրկին կը գրուցուէր թէ նոյ. 30ին (դեկ. 12) Սերուիոյ ազգային ժողովն իրենց երկրին անկախութիւնը պիտի հրատարակէր եւ անատեն պատերազմը պիտի սկսէր։ Սակայն Սերուիացիք քիչ օգնութիւն կրնան ընել Րուսաց մինչեւ որ Րուսական զօրքը պատրաստ ըլլան Պալգաններն անցնելու։ Հիմա քանի որ Բլեվնա ինկած է, Րուսաց կարելի է Պալգաններն անցնիլ։ Որովհետեւ Օսման փաշա անճնատուր եղաւ ճիշդ այն ատեն որ Սերուիացիք որոշած էին պատերազմական գործողութեան սկսելու, կ'երեւի թէ Րուսք առտուդ տեղեկութիւն ունէին Օսման փաշայի բանակին վիճակին վրայ։

— Դեկ. 2/14ին Սերուիոյ գործակատարը Բ. դրան հաղորդեց պատերազմի յայտարարութիւնն եւ միկին մեկնեցաւ Թրիեսթի չոգենաւով։ Նոյն օրը Միլան իչխանն յայտարարութիւն մը հրատարակեց Սերուիական զօրաց սահմանագլուխն անցնելու։

— Ներքին գործոց պաշտօնէի խորհրդական Գոսպաքի էֆէնտի Բ. դրան ուրիշ մահմետական պաշտօնէի մը ընկերակցութեամբ կրեսէ գացած է մասնաւոր պաշտօնով։ Հաւանական է թէ յիշեալ պաշտօնէից կրեսէ երթալը այն կըզզույն Քրիստոնեայ բնակիչներուն ոմանց պահանջմանց նկատմամբ է։

— Դարատաղի իչխանն սպաննելու համար դաւ դործուած է, բայց չյաջողած չէ։

— Անցեալ տարի երեսփոխանական ժողովն ընդունուած թազատատական օրէնքը գաւառները զրկուած են չատով գործադրելու հրամանաւ։

— Անցագրատան նկատմամբ նոր կարգադրութիւններ եղած են։ Ցիշեալ կարգադրութիւններուն նայելով ճամբորդութեան թոյլ պիտի տրուի անոնց որ բաւական պատճառներ ունին ուրիշ երկիր երթալու, իսկ անոնք որ պինուորական ծառայութենէ փախչելու համար կ'ուզեն ուրիչ երկիր երթալ պիտի արգիլուին։ Այս նոր կարգադրութեանց նպատակը դժուարի է, բայց ամէն երկրի մէջ անցագրերն նեղութիւն կը պատճառեն այնպիսեաց զոր պաշտպանել կ'ուզուի, եւ կ'օգնեն այնպիսեաց որոնց արգելք ըլլալու համար սահմանուած են։

— Րուսք թոյլ տուած են Օսման փաշայի եւ ուրիշ քանի մը պաշտօնակալաց հեռագրելիրենց բարեկամաց թէ ողջ եւ առողջ են։

ԱՐՏԱԲԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գաղիոյ տագնապալից վիճակը հուսկ ուրեմն վերջացաւ։ Դեկ. 1/13ին Մ. Տիւֆօրի նախագահութեանը ներքեւ կազմուած նոր պաշտօնէութիւնը հաստատուեցաւ, եւ հետեւեալ օրը մարշալ Մաք Մահոն պատգամախօսութիւն մը ղրկեց ազգային ժողովին յորում ըսած է թէ ազգը վերջին ընտրութեանց ատեն յայտնած է իր որոշումն եւ այս որոշման դէմ բողոքելու տեղի չկայ, ուստի եւ ինքը կ'ընդունի ազգին որոշումը։ Այսպէս կառավարութեան եւ ազգային ժողովին մէջտեղ համաձայնութիւն գոյացած է, եւ Գաղիոյ համար բարգաւաճանաց նոր թուական մը կը սկսի։ Մարշալ Մաք Մահոնին հանրապետական կուսակցութեան դէմ բացած խիստ կռիւն մէջ հանրապետականք բոլորովին յաղթած են իրենց իրաւունքը պաշտպանելու։ Նոր պաշտօնէութեան մէջ արտաքին պաշտօնեայ կարգուած է Մ. Վատինկթոն որ Անգլիացի սերունդէ առաջ եկած է եւ կրօնքով Բողոքական է։

— Անտրասի կոմսն Աւստրիոյ արեւելեան աշխարհակալարութեան վրայ բացատրութիւն տուած է Հունկարացի երեսփոխանաց, թէ ինչ է այս աշխարհակալարութիւնը ծածուկ պահուած է, բայց Հունկարացիք իրենց տրուած բացատրութենէն գոհ եղած են։

— Անգլիական թերթերը Բլեվնայի անկման առթիւ խնդրած են որ միջնորդութիւն ըլլայ խաղաղութեան համար։ Նաեւ ումանք կը պահանջեն որ Անգլիական նաւատորմիղը Կ. պոլսոյ նաւահանգիստը ղրկուի։ Կարելի է թէ Թուրքիա հիմա միջնորդութիւն ընդունելու հակամիտ ըլլայ, եւ Իկնաթիէֆ զօրապետին Րուսիոյ կայսեր բանակին կեդրոնը հասած ըլլալը խորհիլ կուտայ թէ թերեւս Րուսիա ալ կ'ուզէ բանակցիլ խաղաղութեան համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հեռագրական լրոյ նայելով հաւանական է թէ Օսման փաշայի սրունքը պիտի կարուի։ Մինչեւ իսկ կը պրուցուի թէ Օսման փաշա իր վերքերուն պատճառաւ մեռած է։

— Կ'ըսուի թէ Րուսիացիք ուզած են խաղաղութեան պայմաններուն վրայ եւրոպական տէրութեանց գաղափարն իմանալ։ Նոր լրագիրն, որ Րուսիոյ կուսակիցն Թերթ է, անցեալ չաբթի օր ըսած է թէ Րուսիոյ անկարելի է Թուրքիոյ կողմէն առաջարկուած հիմանց վրայ խաղաղութեան բանակցութիւններ ընել, եւ կը ծանուցանէ Թուրքիոյ թէ եւրոպայի մէջ անհամաձայնութեան կասկածը չատով պիտի փարատի։ Մորնինկ Փոսթ որ Անգղիոյ պաշտօնէից բերանն է, կ'ըսէ թէ միջնորդութիւնը տարակուսելի է։

— Տամոտ Մահմուտ փաշա Ադրիանուպոլիս եւ Փիլիպպուպոլիս եւ Շիբկա գացած է մասնաւոր պաշտօնով։

— Անգիվարիի Օսմանեան պահպան զօրքը մերժած են անձնատուր ըլլալ Գաբրատաղցւոց, բայց կ'ուզեն անձնատուր ըլլալ Աւստրիացւոց։ Անգիվարիի միջնաբերդը ծովէն այնչափ հեռու է, որ նաւատորմիղն արձակուած թնդանօթները չատ օգտակար չեն ըներ զայն պաշտպանելու։

ԵԼԵՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
Դեկ. 5/17, 1877

Գնահատիչ Ց. Յ4 | Բաժ. երկաթ. բաժինք 26.

ԴՐԱՄԱՐԿ, Օսմ. լիրան 100 էն

Մէճիտիյէ	106 3/4	Բաւսիոյ բօն	88
Թղթադրամ	232	Նարոլէոն	87 1/4
Պղինձ ռուպի	168	Անգլ. լիրա	109 1/4

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն
Խմբագիր Ճ. Բ. Կրէն

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմագճըլար. Յակոբեան խան, Թիւ 12.